

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara, 28 Mart, 1929

Sayı: 122

Felsefe«*Claud Bernard*»'ın Felsefesi [*]

II

Feylesofun nazarında bu kaide diğer bir şeye, muayyen bir hakikat telâkkisini, binnetice bir felsefeyi ihtiva etmektedir. Bu felsefeden bahsettiğim zaman kendi yazılarında bulunduğu zannedilen, ve şüphesiz, fikrinden vazih olarak kâfi derecede uzak bulunan bu hayat metafiziği hakkında bir vehim yapmıyorum. Bu cihet hakikatta epeyce münakaşa edilmiştir. Bazıları «*Claude Bernard*»'ın bir «hayatî umde = princip vital» faraziyesini tenkit eylediği parçaları ileri sürerek onun «hayat» ta kimyevî ve hikemî hadiselerin mecmuundan başka birşey görmediğini iddia etmişlerdir. Bazıları da müellife nazaran hayat hadiselerinde hüküm süren «yaratıcı ve teşkil edici fikir» e bel bağlayarak «hayat»'ın müstakil bir illet atfi suretiyle kaba maddeden ayrılmış olmasını istiyorlar. Nihayet bazılarına nazaran da «*Claud Bernard*», iki telâkki arasında tereddüt edilmiş, yahut müterekki bir surette ikinciye vasıl olmak için birinciden hareket eylemiş olacaktır. Üstadın kitabını dikkatle tekrar okuyunuz: orada ne o tastiki, ne o nefyi, ve ne de bu tenakuzu göremiyeceğimizi zannediyorum. Filhakika «*claud Bernard*» birçok defalar «Hayat umdesi» faraziyesi aleyhine hareket etmiştir. Fakat bu aleyhdarlığı yaptığı yerde, sarih olarak canlı bir mevcutta fizik kuvvetlere karşı mücadeleye mahsus bir kuvvetin varlığını tastik eden fiziyolojistlerin ve doktorların «sathî vitalizm» ini göz önüne alıyor. Esasen o vakıtlar alelâde

olarak, aynı canlı mevcut üzerine aynı şerait altında müessir olan aynı sebebin, her zaman aynı tesiri husule getiremeyeceği düşünülüyor, hayatın kaprisli seciyesini hisaba katmak lüzumu söyleniyordu. Fizyolojiyi bir ilim yapmak için o kadar çalışmış olan «*Magendi*» bile henüz hayatî hadisenin herhangi bir muayyeniyetsizliğine inaniyordu. Bu fikirde olanlara «*Claude Bernard*», uzvî vakıaların kimyevî ve hikemî vakıalar gibi kırılmaz bir muayyeniyete tabi olduğu yolunda cevap veriyor: Hatta hayvan mekanizmesinde cereyan eden ameliyeler arasında hiç biri yoktur ki bir gün fizik ve kimya tarafından izah edilmiş olmasın. İşte hayat prensiplerinin icap ettirdiği şey.

Şimdi sözümüzü «yaratıcı ve teşkil edici fikir» e nakledeyim: Bu meselenin mevzuubahs olduğu her yerde «*Claud Bernard*»'ı fiziyolojide kimya ve fizikten ayrı hususî bir ilim sıfatını görmek istemiyenlere hücum eder bulacağız. Fiziyolojist, teamil olan zihnî hassalar, daha ziyade zihnî vaziyetlerdir; fizik ve kimya-cının ki gibi olamaz. Taazuv fikrine, yani aksamın bütünle olma hususî nesekına - ki hayatî hadisenin karakteristiğidir. - sahip olmayan kimse fiziyolojist değildir. Canlı bir mevcuttaki hadiseler, aksamın toplandığı nizamı düşündüren herhangi bir «fikir» kendilerine müdahale ediyormuşçasına cereyan eder. Bundan başka bu fikir, bir kuvvet olmayıp alelâde bir izah umdesidir. Eğer bu fikir, şenî olarak mü-

essir olsaydı, hikemî ve kimyevî kuvvetlerin hareketlerine karşı gelebilseydi tecrübî fiziyoloji artık olamayacaktı. Fiziyolojist yalnız hayat hadiselerini tensik eden tetkikinde bu «teşkil edici fikir»i gözönünde tutmalı, «*Claude Bernard*» a nazaran, meşgul olduğu vakıalara zaten inşa edilmiş bir uzviyetin sahne teşkil eylediğini, bu uzviyet inşasının, yahut onun tabiriyle bu «yaratış»'ın tamamen farklı neviden bir ameliye olduğunu hatırlamalıdır.

Filhakika makine veya içinde cereyan eden hadiselerle, makinanın inşası ve ya tahribi arasında «*Claude Bernard*»'ın ileri sürdüğü vazih ayrılığa istinat etmekle şüphesiz, onun mücadele eylediği vitalizmin diğer bir şekli kurulmuş olacaktı. Fakat o, bunu yapmadı. Maddenin teşekkülü hakkında olduğu gibi, hayatın mahiyetine ait te fikir beyan etmemegi daha muvafık buldu. Böylece birinin diğeri ile münasebeti meselesi karşısında ihtiyatkâr davrandı. Hakikatta ister «hayat umdesi» ne hücum etsin, ister «müdür fikir» i davet eylesin, her iki halde de o, münhasıran tecrübî fiziyolojinin şeraitini tayin etmekle meşgul olmuş, «hayat»'ı tayinden ziyade «hayat ilmi» ile uğraşmıştır. Fiziyolojik hadiseyi tecrübe karşısında çok firarî zannedenlere karşı olduğu kadar, tecrübemize dahil olabilmesine hükmederken bunları fizik ve kimya tecrübelerinden ayırmayanlara karşı da fizyolojiyi müdafaa ediyor. Evvelkilere cevabı şudur: fiziyolojik vakıa,

[*] Birincisi 120 inci sayımızdadır.

mutlak bir muayyeniyet ile idare edilmektedir. Binnetice fiziyo-loji kuvvetli bir ilimdir. İkincilere cevabı da şudur : fiziyo-lojinin kendine has kanunları ve usul-leri vardır. Bunlar fizik ile kim-yanınkilerden ayrıdır. Binaen-aleyh fiziyo-loji müstakil bir ilimdir. Fakat eğer «Claude Ber-nard», bize bir hayat metafiziği vermemiş ve ya vermek isteme-miş ise, eserinin hey'ti mecmuası karşısında, belki hiç bir hususî nazariyenin elde edemeyeceği tesiri çok derin ve devamlı ola-cak umumî bir felsefe mevcuttur. Filhakika uzun zamanlar, feylo-soflar şeniyeti; münhasıran istid-lâlin yardımlarıyla ve tefekkür vasıtasıyla inşa edebileceğimiz, bilâhere müşahade ve tecrübeyi bu hususta yardıma davet mec-buriyetinde kalacağımız sistemli bir «bütün», büyük bir bina gibi düşündüler. Böylece tabiat, beşerî mantığın umdelerine göre birbiri içine tedahül etmiş kanunların hey'ti mecmuasını teşkil edecek, ve eşyanın batınında bu kanun-lar tamamen vücut bulmuş ola-caktır.

İlmin ve felsefenin cehdi, çöl kumunu kürekle atmak su-retile Mısır âbidelerinin ortaya çıkarılması gibi, vakıaları birer birer kazıyarak onların gizlediği kanunları tecrit eylemekten iba-rettir. Kanunların ve vakıaların bu telâkkisine karşı «Claude Bernard»'ın bütün eseri itiraz ediyor. Beşerin ilmi mevzuubahs olurken, hayli zaman evvel, fey-lesoflar, bunun remzî ve itibarî mahiyeti üzüründe ısrar etmişler-di. Claude Bernard'ta bizim mantığımızla tabiatın mantığı arasındaki inhirafı görmüş ve ölçmüştür. Ona göre biz, eğer bir faraziyenin tahakkuku için çok ihtiyatlı davranmazsak, keşfi hususunda asla kâfi bir muvaf-fakiyet elde edemeyeceğiz. Bizim nazarımızda esassız olan şeyin, tabiat nazarında da muhakkak öyle olması lâzım gelmez. Tecrü-beyi yoklayalım, eğer faraziye tahakkuk ederse, vakıaların onunla ünsiyet peyda etmekliği-mize bizi icbarı nispetinde vazih

olması lâzım gelecektir. Fakat aynı zamanda hatırlamalıyız ki bir fikir, onu ne kadar muti yapmış olsak ta, eşya kadar mülâyim olamaz. Binaenaleyh onun yerine, tecrübeyi daha ya-kından saracak bir diğer farazi-yeye terke hazır bulunmalıyız. Claude Bernard, «Fikirlerimiz, hadiselerle nüfuz etmekliğimize yarayan zihnî aletlerden başka bir şey değildir. Uzun müddet kullanıldığı zaman körleşen bir teşrih bıçağının değiştirilmesi gibi, faraziyeleri de, rollerini ifa eder etmez değiştirmek lâzımdır.» diyor ve ilâve ediyordu : «Fiziyo-lojisti, eşyanın yanlış bir surette basitleştirilmesine sevkeden bu istidlâl itimadı tabii hadiselerde muğlakiyet duygusunun yoklu-ğudur.» ve yine devam ederek : «İlmimizde umumî bir nazariye yaptığımız zaman emin olmaklı-ğımız lâzım gelen şey, bütün bu nazariyelerin yanlış ve mut-lak olarak sözden ibaret olma-sıdır. Bunlar ancak parça ve muvakkat hakikatlar olup, çıkar-ken üzerlerinde dinlendiğimiz merdiven basamakları gibi, tah-kiklerimiz esnasında ilerilemek-liğimiz için zaruridirler.» diyor, nazariyelerinden bahsederken tekrar bu noktaya geliyordu : «Çok geçmeden bunların yerini, meselenin biraz daha ilerlemiş safhasını gösteren ve böylece taakup eden nazariyeler tutacak-tır. Nazariyeler, âdeta biribiri ardısıra olan kademeler olup, ilim, ufkunu genişleterek onların üzerinde ilerler.» Fakat (Tecrübi tababete methal) in son fasilla-rından birini açan şu sözler kadar manidar hiçbir şey ola-maz : «Beşerî marifetin bu hür ve umumî yürüyüşünde tesadüf olunan manialardan en büyüğü, muhtelif bilgileri sistemler içinde ferdileştirmeye doğru götüren temayüldür. Sistemler, beşerin zihnini esaret altına almağa yelteniyor. İlmî ve felsefî sis-temlerin zincirini kırmağa çalış-mak lâzımdır. Felsefe ve ilim sistemli olmağa mecbur değil-dirler.» Felsefe sistemli olmağa mecbur değil !

Claude Bernard'ın yazdığı ve ister felsefenin darlığına hak vermek için olsun, isterse sistem fikrile felsefî zihniyeti aynileş-tirmeyi ortadan kaldırmak için olsun buna temayül edildiği de-virde bu, bir garibe idi.

Müşahhas şeniyeti bütün ivi-caçları ile takibe müstait bir felsefe, filen inkişaf ettiği nis-bette bu, kendisine nüfuz edilecek bir hakıktı.

Kabul edilsin ve ya vazgeçil-sin, herbiri eşyanın heyeti umumiyesini, basit formüller için-de kapadığını iddia eden akide-lerin sıralanmasından, o zaman artık ısrar etmiyeceğiz ve yavaş yavaş kendisi ile alâkadar olan-ların yardımı ile ilmin yanında kurulmuş bambaşka bir felsefe-nin sahibi olacağız. Artık «Tabiat birdir, esasen malik olduğumuz fikirler arasında tabiata ilâve edebileceğimiz fikri araştırıyo-ruz.» demiyerek şöyle düşün-eceğiz : «Tabiat olduğu gibidir, tabiata iştirak eden zekâmız ondan daha az geniştir. Mevcut fikirlerimizden hiç birinin onu saracak kadar geniş olduğu da şüphelidir. Şu halde tefekkürü-müzü genişletmeğe çalışalım, müdrikemize galebe çalalım, eğer, lâzımsa kadrolarımızı bo-zalım, şeniyet üzerine intibak ederek büyümüş olan fikirleri-miz iken, şeniyeti fikirlerimizle mütenasip olarak daraltmıyalım.» İşte yapılması lâzım geldiğini söyleyeceğimiz ve onun için cehdeceğimiz şey.

Fakat yürümeğe başladığı-mız yolda gittikçe uzaklara ileri-lerken Claude Bernard'ın bu yolu açmağa yardım ettiğini hatırlamalıyız.

Bundan dolayıdır ki bizim için yaptığı hizmete ne kadar teşekkür etsek gene kâfi dere-cede şükranımızı ifade edemeyiz. Gene bundan dolayıdır ki şahsın-da, zamanın büyük tecrübecile-rinden biri olan fiziyo-lojist dehâ-dan başk onun yanında, muasır tefekkürün üstatlarından biri bulunan feylesofu selâmlıyoruz.

H. BERGSON

Tercüme eden
ZİYAETTİN FAHRİ